

Úskalí poučení pacienta sestrou

JUDr. Šárka Špeciánová

NEOX s.r.o.

Poučení pacienta o onemocnění a léčebném postupu jsou mnohdy jedinými informacemi, na základě kterých se pacient rozhoduje, zda podstoupí určitý zákrok či nikoliv. K tomu, aby se pacient relevantně rozhodl a měl tak možnost podepsat řádný informovaný souhlas, potřebuje dostatek informací, které je třeba, aby mu byly řádně sděleny. V praxi se setkáváme s nejrůznějšími situacemi, které mohou vyústit do situace vedoucí ke stížnosti pacienta či podání občanskoprávní žaloby. Cílem tohoto článku je nastínit možná úskalí poučení zdravotní sestrou.

Klíčová slova: poučení sestrou, kompetence, informace o zdravotním stavu.

Pitfall of edification by nurse

Information about the nature of disease and about the treatment procedures offered to the patient are all too often the only information on the basis of which the patient shall make a decision on accepting or refusing certain treatment. If the patient's decision is to be a valid one and if the informed consent is to be a due and proper expression of patient's will, he or she needs a sufficient amount of information that must be provided to him or her. In the real life, we may encounter various situations which may lead to patient's complaint or even a lawsuit. Purpose of this article is to outline possible pitfalls of having the patient informed by a nurse.

Key words: edification by nurse, competence, health information.

Pediatr. praxi 2015; 16(1): 62–63

Pacient je mnohdy postaven před nelehký úkol rozhodnout se, zda postoupit určitý zdravotní zákrok či nikoliv a zvolit jiný druh poskytnutí zdravotní služby či třeba i odmítnout zdravotní péči. Poučení poskytnuté zdravotníky je tak pro pacienta hlavním zdrojem informací o onemocnění a léčebném postupu, který by měl následovat. K tomu, aby se pacient rozhodl, potřebuje dostatek informací, které mu budou řádně sděleny.

Informace je pacientovi povinen předat poskytovatel zdravotní služby, což je zejména ošetřující lékař. Poučení pacienta však může provést i zdravotní sestra či jiný nelékařský pracovník, avšak jen pokud se týká úkonů, které sám provádí, tzn. těch, které je plně způsobilý provést ve smyslu platných právních předpisů.

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zdravotních službách“) k tomuto v ustanovení § 31 odst. 3 uvádí, že informaci o zdravotním stavu podává ošetřující zdravotnický pracovník způsobilý k poskytování zdravotních služeb, kterých se podání informace týká. Poučení pacientovi proto poskytuje ten zdravotnický pracovník, který má úkon provádět. Jde-li o zákrok prováděný lékařem, poučuje pacienta nejčastěji ošetřující lékař. Jestliže se jedná o úkon, který provádí sestra (např. odběr krve), obvykle poučuje pacienta o zákroku právě zdravotní sestra.

Uvedme na tomto místě, že zdravotnickým pracovníkem je osoba, která získala způsobilost k výkonu zdravotnického povolání, a to je kro-

mě již zmíněného lékaře i zdravotní sestra, farmaceut, porodní asistentka, laborant, klinický psycholog, klinický logoped a zástupci dalších profesí, kteří vykonávají zdravotnické povolání.

Bez ohledu na to, kdo poučil pacienta, je třeba, aby ošetřující zdravotnický pracovník provedl do zdravotnické dokumentace záznam o tom, že byla informace podána.

Nyní se zaměříme na otázku, jaký má být způsob poučení pacienta. Je třeba, aby pacient byl srozumitelným způsobem a v dostatečném rozsahu informován o svém zdravotním stavu a též o navrženém individuálním léčebném postupu a všech jeho změnách. Dále pro tyto informace budeme používat sjednocující název tzv. „informace o zdravotním stavu“.

Je kladen důraz na to, aby zvolené formulace, mají-li být srozumitelné pro pacienta, zohledňovaly jeho věk, aktuální zdravotní stav zahrnující i momentální psychické rozpoložení (duševní stav) a obecně jeho mentální schopnosti. Nevhodné je používání odborných lékařských termínů, kterým řada pacientů ani nemůže rozumět. Rovněž je třeba zdůraznit, že pacienta je třeba informovat včas. Čím je zákrok vážnější, tím více času by měl pacient mít na rozmyšlenou – toto pochopitelně nelze uplatnit za situace akutního ohrožení života či zdraví pacienta, které vyžaduje neodkladné poskytnutí zdravotních služeb.

Poučení by též nemělo být poskytnuto v době, kdy se pacient domnívá, že je již vše připraveno na provedení zákroku a zákrok je neodvratitelný, a tudíž se cítí pod tlakem okolností při rozhodování

nebo když je např. již v rámci přípravy na operaci pod vlivem léků a fakticky není mnoho času na poskytnutí řádného informovaného souhlasu.

Náležitosti písemného souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb (zdravotních výkonů) upravuje zákon o zdravotních službách spolu s vyhláškou č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci (dále jen „vyhláška o zdravotnické dokumentaci“), do které se souhlas zaznamenává.

Písemná forma souhlasu se vyžaduje, pokud tak stanoví jiný právní předpis (příkladem může být úprava podle zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách) nebo pokud tak s ohledem na charakter poskytovaných služeb určí poskytovatel. Souhlas s hospitalizací musí být vždy v písemné formě.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník zavádí novou situaci, kdy je poskytovatel zdravotních služeb povinen poskytnout informovaný souhlas v písemné podobě, a to i v případě, že si to vyžádá pacient.

Písemný souhlas musí obsahovat:

- údaje o účelu, povaze, předpokládaném prospěchu, následcích a možných rizicích zdravotních služeb,
- poučení o tom, zda navrhované zdravotní služby mají nějakou alternativu a pacient má možnost zvolit si z několika možností,
- údaje o možném omezení v obvyklém způsobu života a v pracovní schopnosti po poskytnutí příslušných zdravotních služeb, lze-li takové omezení předpokládat, a v případě změny zdravotního stavu též údaje o změnách zdravotní způsobilosti,

- údaje o léčebném režimu a preventivních opatřeních, která jsou vhodná, a o poskytnutí dalších zdravotních služeb,
- poučení o právu pacienta svobodně se rozhodnout o postupu při poskytování zdravotních služeb, pokud jiné právní předpisy toto právo nevylučují,
- záznam o poučení pacienta, jemuž byl implantován zdravotnický prostředek, formou poskytnutí podrobné informace o implantovaném zdravotnickém prostředku podle zvláštního právního předpisu,
- datum, podpis pacienta a zdravotnického pracovníka, který pacientovi údaje a poučení poskytl.

Je obecným doporučením, aby součástí informovaného souhlasu bylo také prohlášení pacienta, že poučení rozuměl, měl možnost se poučujícího zdravotníka ptát, bylo mu vše vysvětleno a nemá k prováděnému výkonu dalších otázek.

Dodejme, že pokud jde o nezletilého pacienta nebo pacienta s omezenou svéprávností, právo na informace o zdravotním stavu a právo klást otázky náleží zákonnému zástupci pacienta (v případě nezletilého dítěte to jsou rodiče, popř. osvojitelé či soudem jmenovaný poručník) a u pacienta s omezenou svéprávností je zástupcem soudem jmenovaný opatrovník. Ale i v těchto případech má pacient právo na informace, je-li k takovému úkonu přiměřeně rozumově a volně vyspělý.

Toto ještě konkretizuje vyhláška o zdravotnické dokumentaci, neboť uvádí, že jde-li o nezletilého pacienta nebo pacienta s omezenou svéprávností, musí z písemného souhlasu vyplývat, že příslušné výše uvedené údaje byly poskytnuty pacientovu zákonnému zástupci a též pacientovi. Je pamatováno i na situaci, kdy pacientovi nebyly takové údaje poskytnuty. Pak se uvede důvod jejich neposkytnutí.

Nyní souhrnně uvedme, za jaké situace nemusí být pacient poučen – je to při současném splnění všech tří podmínek:

- souhlas pacienta nelze získat (pacient je například v bezvědomí),
- zákrok je nezbytný pro záchranu pacientova života a zdraví,
- zákrok musí být proveden bezodkladně, nelze s ním tedy počkat, až se pacient například z bezvědomí probere.

Zaměříme-li se na skutečnosti, které jsou součástí písemného souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb, o většině bude pacienta informovat i ústně zejména ošetřující lékař. Jak již bylo uvedeno výše, zdravotní sestra bude pacienta informovat o dílčích úkonech a to ústně. Vždy by mělo jít o informace, které se týkají výkonu, který je sestra oprávněna provést.

Jak je však třeba posoudit situaci, pokud zdravotní sestra překročí své kompetence a informuje pacienta o skutečnostech, o kterých má pacienta informovat zásadně jen lékař?

Příkladem může být situace, za které zdravotní sestra sdělí těhotné pacientce výsledky genetických testů s tím, že nejsou v pořádku a dodá, že možnost hovořit s ošetřujícím lékařem o interpretaci a závažnosti výsledků bude mít pacientka až za několik dnů (období mezi vánočními svátky a Novým rokem). Namísto toho pacientka obdrží od zdravotní sestry formulář informace a informovaného souhlasu o diagnostickém zákroku – amniocentéze s poučením, že podle výsledku tohoto vyšetření se pacientka může rozhodnout, zda podstoupí či nepodstoupí ukončení těhotenství.

Zdravotní sestra nebyla oprávněna sdělovat výsledky genetických testů těhotné pacientce a tímto jednáním jí mohla způsobit újmu na osobnostních právech (dle terminologie nového občanského zákoníku hovoříme o přirozených právech), neboť pacientka se mohla důvodně obávat o zdraví svého nenarozeného dítěte až do doby, kdy měla možnost hovořit s kompetentním ošetřujícím lékařem. Byla ponechána několik dní ve velké nejistotě, bez možnosti hovořit s lékařem o výsledku genetických testů a výsledky si mohla na základě nepatřičně podané informace i mylně interpretovat. Což mohlo vést k psychické újmě nejenom těhotné pacientky, ale i otce dosud nenarozeného dítěte.

Dle ustanovení § 81 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, je chráněna osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví (v modelové situaci zejména psychické zdraví pacientky). Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Pacientce tedy mohla vzniknout nemajetková újma a může jí tak příslušet právo na náhradu za zásah do přirozených práv člověka. Stanovit, že újma skutečně vznikla a pokud ano, zda náhrada

přísluší (ta totiž nemusí příslušet, i když újma skutečně vznikla), může jen soud v konkrétním případě a toto rozhodnutí závisí na mnoha faktorech a okolnostech. Skutečnost, že nebylo postupováno při poučování pacienta v souladu se zákonem, ještě nutně nemusí znamenat jak zásah do osobnostních práv pacienta, tak povinnost nahradit nemajetkovou újmu. Toto právo může uplatnit na základě tzv. civilní žaloby podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Pokud by zdravotní sestra informovala o zdravotním výkonu, ke kterému je způsobilá a informace by nebyla pravdivá, či by byla nepřesně vysvětlena, lze v tomto jednání shledávat menší závažnost pochybení než v případech, ve kterých zdravotní sestra poruší své kompetence a informuje pacienta o skutečnostech, které není oprávněna sdělovat. Tímto může být úmyslně nepravdivá informace o nepříznivé diagnóze. V nedávné době se v České republice dopustil lékař trestného činu poškození cizích práv, neboť úmyslně nepravdivě informoval pacienty o infaustní diagnóze a tímto jednáním se dopustil tzv. nemajetkového podvodu. Obdobně by bylo posuzováno i jednání zdravotní sestry, která by tímto jednáním navíc překročila svoje kompetence.

Jak již bylo sděleno úvodem, úskalí v poučení pacienta sestrou lze shledávat právě v možném překročení kompetencí, které sestra má při výkonu své profese. Lze zamezit těmto situacím? Pokud se nejedná o úmyslné překročení kompetencí sestrou, lze se domnívat, že k omezení těchto případů by napomohlo více informovat jak zdravotní sestry, tak i pacienty o svých právech a povinnostech.

Literatura

1. Lukáš Prudil, Právo pro zdravotnické pracovníky, Linde Praha, 2014.
2. Petr Šustek, Tomáš Holčapek, Informovaný souhlas, nakladatelství ASPI, 2007.
3. Jitka Stolinová, Jan Mach, Právní odpovědnost v medicíně, Galen 2010.
4. Jan Mach, Lékař a právo, Grada 2010.

Článek doručen redakci: 8. 12. 2014

Článek přijat k publikaci: 5. 1. 2015

JUDr. Šárka Špeciánová

NEOX s. r. o.

sarka.specianova@neox.cz